

RUSZIN VILÁG

РУСИНСЬКИЙ СВІТ

VII. évfolyam 71. szám, október 2009 рікник VII. число 71., октябрь

Egy festőművész-tanár öröksége *Manajló Fedor (Tivadar) születésének 99. évfordulójára* *1910. október 19. Ivánovci- 1978. január 15. Ungvár*

A kárpátaljai képzőművészetnek a XIX.-XX. században egy sor nagy, híres nevű művésze volt. A 30-as években a Kárpátaljai Képzőművészek Társulatának tagja lett Manajló Fedor, a ma már az egyik legkeresettebb festők egyike. E kiváló festőművész 1934-ben végezte el a Prágai Ipari és Képzőművészeti Főiskolát. Már akkor jól ismerték nevét, alkotásait, a kritikusok Boksay és Erdélyihez sorolták őt. Nem érdemtelenül, mert már főiskolai diákként rátalált képeinek témáira és az ábrázolás sajátos művészi formájára, amely minden néző lelkét megérintette. „Mikor visszatértem Prága után az otthonomba, a hegyvidéki emberek életmódjának megértése késztetett a kárpáti ruszinok természetének jellegzetességeinek ábrázolására. Megéreztem azt, amire nem tanított Prága, megláttam azt, amit nem mutatott Európa. Ez az erős érzelem még ma is vezérel művészetemben.”- vélekedett Manajló Fedor. Életmű tematikája sokrétű: portrék, szociológiai élethelyzeteket megidéző képek, tájak, városok, a ruszin nép hagyományvilága. A ruszin népművészetből, tárgyi néprajzból merített elemeket érdekesen ötvözi a modern festészet törekvéseivel, főként az expresszionizmus, a kubizmus elemeivel, így alakul ki roppant sajátos, rusztikus, lenyűgöző hatású formavilága. Korai kompozíciói sötét árnyakkal vagy erős fénnel telt képek, tematikától függő változatban. Az expresszív színek, formák festője bármihez is nyúlt, valóban művészetének egyik legfőbb forrásához, népének életében gyökerezőt keresett. Olyan alkotásokat hozott létre,

amelyben a hagyomány, a történelem, a kultúra, a táj és az ember, a mikrovilág és az univerzum egyetlen hatalmas, organikus egységet alkot. Festményein a patakpart vagy a folyó éppen olyan fontos motívum, mint a hegy, a földön dolgozó ember, az ünneplő család: minden az élet teljességéről szól. A látnivalók eleven sokasága varázsolja, nyűgözi le az embert.

Festőiskolát vezetett, tanított, festett, mindent teljes odaadással csinált. Kárpátalján mindig több kultúra élt egymás mellett, ezek egymásra hatása rendkívül érdekes, izgalmas és színes világot hozott létre. Vég nélkül csodálhatta azt a tájat, amely a nagy elődeit: Hollósy Simont, Boksayt, Erdélyit és a többi festőtársait megihlette. A legintenzívebb színvilágú kompozíciók, mind ezen a tájon szü-

Vidám munka

lettek. Hihetetlenül termékeny volt. Festőművész családja által szerkesztett reprezentatív katalógusában („Manajló család művészei”) bemutatott képek bizonyítják azt az időszakot, amikor megszületett a nép hagyományvilágára épített modern kori festészet.

Ortutay Mária

A vak ember

Hrabár Konstantin kormányzó, a ruszin egyenjogúság bajnoka

Hrabár Konstantin kormányzó a különböző ígéretekkel és hamis adatokkal Csehszlovákiához csatolt Kárpátalja utolsó négy évének meghatározó személyisége volt, aki szinte Don Quihote-ként harcolt a mindvégig csak virtuális szinten létező ruszin autonómiáért, a nemzeti-nemzetiségi szuverenitásért. Nevét mégis (vagy épp ezért) alig emlegetik a történelemkönyvek (a szovjet és posztsovjét szerzők kizárólag csak negatív felhanggal). Hogy szerepét megértsük és közelebb jussunk személyiségének megértéséhez, ismernünk kell az előzményeket is.

Az első világháború utolsó hónapjaiban felbomlott Osztrák-Magyar Monarchia romjain létrejövő Magyar Köztársaság majd a proletárdiktatúra elkötelezett volt a nemzeti kérdések megoldása terén. A ruszin lakosság részére az 1918-as, X. számú néptörvény alapján létrehozták Ruszka Krajna autonóm területét, ahol a helyi kormányzat a monarchiában is 'közös ügyeknek' nevezett pénz- hadügy és külügy kivételével teljes szuverenitást kapott. A Magyarország elleni fegyveres inváziók azonban lehetetlenné tették az autonómia gyakorlati kibontakozását. A galíciai, román és cseh vetélytársak közül Masaryk és Benes (ahogy Fejtő Ferenc megfogalmazta: a két propagandazseni) aktivitásának köszönhetően Prága lett a győztes.

A Saint-Germain-en-Lay-ben 1919. szeptember 10-én aláírt szerződés kisebbségvédelmi intézkedéseinek II./10-es pontja garantálta, hogy a rutén terület Csehszlovákiában a legszélesebb jogokkal felruházott autonómiát kap, külön tartományi gyűléssel, kinevezett kormányzóval, választott elnökséggel és tisztviselői karral, s amennyiben mindez nem teljesülne, a rutének a Nemzetek Szövetségéhez fordulhat, annak alapokmánya (14. cikkely) szerint, ahol a véleménykülönbség nemzetközi vitának fog minősülni.

Ez a népszövetségi garancia azonban elég álságos. Nem válaszol arra a kérdésre, hogy a rutén nép miért nem minősül államalkotó nemzetnek, miért Prága nevezi kormányzóját és miért szerepel mindez kisebbségi kérdésként - Ruszinszkóban?!

Ezek az ellentmondások már az önszerveződés első napjaiban is konfliktust okoztak. Mivel az amerikai ruszin emigránsok nagyhatású propagandájának, Wilson elnök személyes meggyőzésének köszönhetően került autonóm területként Csehszlová-

kiához, értelemszerűen vezetőjük, Gregory Zhatkovich (Zsatkovics) lett Kárpátalja első kormányzója. Igyekezett bevezetni az ígért autonómiát. Eduard Benes azonban kijelentette, hogy Kárpátalja még nem teljesen érett az autonómiára. Zsatkovics alapvető problémája az volt, hogy a békeszerződésekbe és alkotmányba is bekerült Poprádig tartó határral szemben a prágai hatóságok a mai ukrán-szlovák államhatárnál keletebbre húzták meg a demarkációs vonalat, ezzel több százezer ruszint kirekesztve az autonómiából. Hogy ez milyen veszélyekkel járt, azt a

mai statisztikák is bizonyítják: a szlovákiai ruszinok száma negyedére csökkent. A témát kutató Tóth István kiemeli, hogy Zsatkovics figyelmeztette a csehszlovák államelnököket ígéreteire. Zsatkovics a kellemetlen kitérő után visszament Amerikába, a terület pedig Prága közvetlen joghatósága alá került. Kárpátaljára hamarosan beköltözött egy jelentős, több tízezres hivatalnoki és tisztviselői réteg, hogy ellássa a különböző adminisztrációs teendőket. Klaszikus gyarmati megszállás volt ez, amelynek gazdasági vonatkozásaira később kitérünk. A cseh sovinizmus még a szlovák nép létezését sem fogadta el, azt a cseh nyelv egyik dialektusaként kezelte. Mit várhattak tőlük tehát a ruszinok?!

A rövid interregnum után Kárpátalja kormányzó-jává 1923-ban Beszkid Antont nevezték ki. Beszkid 1910 és 1918 között a katolikus párt képviselőjeként a magyar parlament tagja volt. A világháború után az eperjesi néptanácsban szállt szembe az ukranofil törekvésekkel és a galíciai ruszofil irányzatot támogatta. Az eperjesi cseh-barát néptanács képviselőjében beválasztották a párizsi béke delegáció küldöttségébe, bár azon személyesen nem vehetett részt. Ezt követően az egyesített Ruszin néptanács elnöke. 1920 után létrehozta az Orosz Népbankot, amely rövidesen egyesült a Podkarpaszka Bankkal. A bankigazgatóból lett kormányzó lényegében feltételek nélkül vette át a hatalmat. A kormányzó helyettese a komoly szakmai tapasztalatokkal rendelkező, már a monarchiában is a felső közigazgatásban dolgozó Antonin Rozsypal lett. A centrista, Prága érdekeit képviselő alkormányzó igen sokat tett Kárpátalja konszolidációjáért, a gazdaság, a közlekedés és az infrastruktúra fejlődésért. Lényegében ő irányította a területet a bábfiguraként szereplő

Hrabár Konstantin

kormányzó, kormányzók helyett 1937-ig.

Nemzetközi nyomásra a prágai hatóságoknak lépniük kellett. 1924. március 16-án megtartották Kárpátalján is a szövetségi választásokat. A további lépéseket a törvényesség felé Prága nem tette meg. A kormányzó passzivitása miatt a területet lényegében három zsupán irányította (afféle főispán), aki diktátorként hajtotta végre a cseh utasításokat. Hogy ez a helyzet még szemmel láthatóbb legyen, a Kárpátalján addig működő három megyét (Ung, Bereg, Mára-maros) egyetlen nagyzsúpánsággá vonták össze. Közben készült az új közigazgatási reform, valamint egy nyelvtörvény, amely jelképpé degradálta az autonómiát. A ruszin pártok azonban kitartottak a békeszerződés ígéretei mellett. Ezekben szerepelt a Poprádig terjedő határ, amelyet, mint láttuk, egy ideiglenes demarkációs vonal helyettesített az Ungvár-Csap vasútvonal mentén.

Időnként Anton Beszkid kormányzó Prágában bejelentette, hogy az autonómia feltételei száz százalékban teljesültek Kárpátalján. Számottevő eredményt azonban nem ért el, sőt, jelentőségében a terület leépült. Prága diszkriminatív intézkedéseket vezetett be a gazdaságban, komoly vámmal sújtotta a ruszinszkói termékeket. Szinte jelképes, hogy a kiváló minőségű muzsalyi bort drágábban árulták, mint a rossz csehföldi lőrért. Nem csoda, ha az egy főre eső termelési érték csak egy hatoda volt a cseh és morva vidék termelékenységének. Podkarpatszka Rusz, (Kárpátalja) valódi gyarmatként szerepelt Prága elképzeléseiben. Nevetséges áron szállították el a faanyagot, sőt és egyéb nyersanyagot, a ruszin lakosság pedig elképzelhetetlen nyomorban élt. Mindezt tetézte a nagy gazdasági világválság. Egy napon azonban a kárpátaljai képviselők lecsapták a parlamenti asztalra a ruszinok kenyerét, amely makkból, tölgyfakéregből, kukoricacsutkából és némi korpából állt s kemény volt akár a kő. Ezt ették a hegyvidék lakosai, miután hosszabb ideig vízben áztatták azt. A botrányt világgá kürtölte az európai sajtó s a tiltakozók mellé állt Ludwig Renn és George Hamilton is.

Beszkid kormányzó úr a világválság múltával, 1933-ban eltávozott a földi világból. Újabb interregnum következett. **1935 februárjában nevezték ki a közkedvelt Hrabár Konstantint, népszerű bankárt** (ebben utódja Anton Beszkidnek) és polgármestert Kárpátalja kormányzójává. (Népszerűségére jellemző, hogy ha átsétált munkahelyéről a Korona vendéglőbe, számtalan barátja állította meg és csak Kosztyu bácsinak szólították). Hrabár tanult elődei sorsából. Csak a kormányzói jogkör kiteljesedésével vállalta el a posztot.

A napi gyakorlati munkát ő is az Oszágos Hivatalra, illetve elnökére, a bevált Rozsypalra bízta. Nem avatkozott bele a ruszofilek, ukranofilek, magyar-oroszok, ruszinok, magyarok és zsidók harcaiba, belső koalícióikat sem támogatta, így hamarosan elvesztette

népszerűségét a politikai körökben. Legfontosabb feladatának a ruszin autonómia teljes megvalósítását tartotta. Egy minisztériumi berendezkedésű állam független elnökének tartotta magát.

1935. február 15-én nevezték ki kormányzóná és március 21-én tette le a hivatali esküt. Már ekkor sem tért vissza eredmény nélkül. Elérte, hogy állami ünnepeken, illetve egyéb ünnepélyes alkalmakkor a csehszlovák himnusz mellett eljátszák a ruszin himnusz is. Májusban már maga Benes jelentette be, hogy „Podkarpatszka Rusz autonómiáját nem lehet tovább halasztani, mert már nincs akadály a békeszerződés és az alkotmánytörvény határozatai bevezetésének.”

Mitől lett ilyen engedékeny a cseh politikus? Aki komolyabban ismerte a helyzetet, az tudta, hogy ez a közvetett ígérlet így álságos. Éppen a magyar párt-szövetség egyik vezetője, Rácz Pál író, novellista fogalmazta meg a Kárpáti Magyar Hírlap július 12. számában, hogy „Kárpátalja autonómiájának kérdése szorosan összefügg Kárpátalja nyugati határainak rendezésével, mert nem mindegy az, hogy Kárpátalja autonómiája csupán az Ung folyóig terjed, vagy a Poprád völgyéig. Az is közrejátszhatott ebben az engedékenységekben, hogy a visszavonult Masaryk helyett Benest köztársasági elnökké választották és a miniszterelnöki tisztelet a továbbiakban Milan Hodzsa töltötte be, az a Milan Hodzsa, aki már a monarchia idején is jelentős személyiség volt. Az összeomlás után ő lett a cseh és szlovák ideiglenes vezetés budapesti megbízottja, s mint ilyen, a nemzetiségi határokat szinte pontosan követő demarkációs egyezményt írt alá. Hazarendelték, de félreállítani nem sikerült, mindig fontos pozíciókat be.”

Ez év december 29-én, mintegy évbúcsúztatóul Hrabár Konstantin fogadáson (sajtótea!!) jelentette be, hogy az autonómia megalkotásának előkészítői munkálataiban mindenkinek össze kell fognia „mert csak ezáltal érhető el, hogy azt hozza az autonómia, amit Kárpátalja s népe attól vár”. Ekkor és hasonló bejelentéseivel Hrabár Konstantin még őrzi népszerűségét a középosztályban. Ma már mosolyogtató az a hír, hogy Lahita Ernő munkácsi képzőművész különböző magvakból rakta ki a kormányzó portréját és ezt a „műalkotást” Ungvár városa meg is vásárolta.

Milán Hodzsa 1936 júliusában szenátusi beszédében ígéretet tett, hogy a kormányzósági hivatalt az alkotmánytörvénynek megfelelően látják el. Hrabár Konstantin el is utazott és tárgyalta Hodzsával, a továbbiakban a sajtó azonban csak „részleges autonómiáról” beszél és a kérdéskör tárgyalását a szenátorok veszik kézbe. Az önös érdekű, a ruszinoktól távol álló képviselők természetesen nem a megfelelő tervezetet dolgozták ki, amelyet Hrabár Konstantin határozottan elutasított és kiállt a teljes kormányzói hatáskör mellett, amelyet jó másfél évtizede az alapokmányban ígértek. 1936 novemberében Hrabár

Konstantin egy kisebb, előkészítő csomagot adott át a miniszterelnöknek, amelyben felsőbbbírásgot, ügyvédi, kereskedelmi és iparkamarát követelt. December 12-én már rákényszerült a kárpátaljai törvényhozókkal való, az önkormányzat kérdéseit illető tanácskozásra. Ennek nyomán került be Edvard Benes karácsonyi beszédébe, hogy 1937-ben megvalósítják Kárpátalja autonómiáját.

Párhuzamosan a Slovenská Liga pozsonyi kongresszusán felsorakoztak a ruszinok ellen, akik „szlovák területeket” akarnak elcsatolni. A szlovák vezetők láthatóan pont olyan szűklátókörűek voltak, mint Csehszlovákia egész hatalmi elitje. Benes említett karácsonyi beszédében jól látja, hogy „...a világ három államformára rendezkedett be. Ezek a fasizmus, a kommunizmus és a demokrácia. ...a demokrácia... felkészülten áll ellen minden támadásnak”. Hamarosan azonban kiderült, hogy a rendezetlen belső feszültségcök és a külső fenyegetés hatására ez a mestersegen létrehozott állam kártyavárként omlik össze.

Az 1937-es év Antonin Rozsypal nyugdíjba vonulásával kezdődött. Az Országos Hivatal elnöki tisztjét már nem töltötték be, hiszen „a hamarosan megvalósuló autonómia azt feleslegessé teszi” (!). Megbízottként egy ideig Beszkid Sándor vezette a kormányzói hivatalt.

További aprólékos tárgyalások után 1937. június 15. végre a parlament elé került az autonómiajavaslat. Elfogadták és október 8-án hatályba is lépett a 172-es törvény, amely a kormányzói jogkört szabályozta. A csak személyes hatáskörében megerősített Hrabár Konstantin ki is jelentette, hogy „Tudom, hogy a törvény életbe léptetése nem az autonómia megvalósulása...” Ennek szellemében nyilatkozott egy

novemberi sajtófogadáson is, éppúgy, mint Dérer Iván igazságügy miniszter 1938. június 3-án. A két dátum közt azonban ott van Ausztria március 12. történet megsejtelése, március 14-én pedig Szlovákia önálló államként való meghatározása. Szeptember 29-30-án megszületett a „müncheni egyezmény”, és meddő szlovák magyar tárgyalások után november 2-án a bécsi Belveder palotában bejelentették a tengelyhatalmak döntését, amely lényegében a teljes magyarlakta terület visszacsatolását jelentette. A szudétanémetek a Birodalomhoz való csatlakozás mellett döntöttek és szándékuk hamarosan megvalósult. A Ruszin autonóm kormány is prágai segédlet nélkül alakult meg. 1938. október 26-án a Bródy András vezetésével küldöttség utazott Prágába, de német nyomásra a kijelölt miniszterelnököket letartóztatták és a delegáció már Volosin Ágoston, a későbbi bábállam elnökének vezetésével tért vissza. Idegen katonaságra épülő, fasisztabarát szereplése után újra a magyar kormány adott - igaz rövid időre - autonómiát a gens fidelissima, a testvéri ruszin nép számára.

Hrabár Konstantin mindezt már nem asszisztálta végig. 1938. október 9-én lemondott s rá két hónappal távozott is ebből a földi világból.

Egy monarchiabeli úriember halt meg ekkor, aki megőrizte méltóságát egy felkavarodott, feszültségekkel és árulással telt világban. Ezekben a zűrzavaros időkben a ruszin autonómia vonatkozásában lényegében mindent elért, amit tervezett, csak közben Közép-Európa összeomlott. Személyére, példájára azonban ma is illik emlékezni, hiszen a nemzetépítkezésben sok fölösleges tévedés elkerülésében segíthet.

S. Benedek András

Tomcsányi Mihály

Gerény, Ung megye 1914.július 16- Ungvár, 1975. január 19.

Neves ruszin prózaíró, műfordító. Földműves családból származott. Általános iskoláit szülőfalujában végezte, majd 13-éves korában beiratkozott az ungvári polgári iskolába. 1932-36 között a munkácsi Kereskedelmi Akadémián tanult. Első írásai 1934-ben a Tisza c. diákalmachban jelentek meg. 1936-ban írta a Szlipij (Vak) c. elbeszélését.

Ezután egy ideig nem volt alkalma irodalommal foglalkozni. Előbb a csehszlovák hadseregben szolgált, majd postai alkalmazott lett Magyarországon. 1945-ben tért vissza Kárpátaljára, ekkor kezdett újra írni. Egy ideig posta tisztviselőként, majd a területi lap és a területi filmkölcsonzó munkatársaként dolgozott. 1949-ben az Ogonyok c. folyóirat közölte egyik elbeszélését. Ugyanakkor

jelentek meg írásai a Ragyanszka Zakarpattya c. almanachban is. 1950-ben a Sovkova trava c. kötetének megjelenése után az Ukrajnai Írószövetség tagjai közé választották. Az 50-60-as években több elbeszélés-kötete látott napvilágot. 1961-64 között íródott a Zszenyák család c. regénye (Zszenyáki, Budapest – Ushorod, 1972), amely magyar, orosz és lett fordításban is megjelent. 1967-ben dramatizált formában is megjelent. 1978-ban egyrésztes, 1987-ben pedig háromrésztes film készült belőle. Szorosan kapcsolódik ehhez a regényéhez a Tihe misztecsko (1969) és a Brati (1972) c. művei. A Tihe misztecsko (Csendes kisváros) az ungvári Kárpáti Igazszó közölte magyarul 1983-84-ben. Tomcsányi jelentős műfordítói tevékenységet is folytatott. Például ukránra fordította Mikszáth Kálmán „Különös házasság” c. regényét és Veres Péter számos elbeszélését.

Forrásanyag:

Kárpátaljai Művelődéstörténeti Kislexikon

Mesterművek születése

A VI. Ruszin Művészeti Alkotótáborban Balatonföldváron

Kovács Anton 1962. január 1-én született Técső járásában, Kárpátalján. Művészeti tehetségét nagyszüleitől, szüleitől örökölte. Családjában volt templomépítész, költő, festő. Templomépítész nagyapja gyakran vitte magával a kis unokáját munkakörútjára. A kis Anton bámulattal csodálta a freskókat, képeket, amelyekből áradt az égi erő, az örök élet. Ez az érzés mindmáig követi. Ifjúként már tudta és érezte, hogy a művészet az ő útja. Elvégezte az Ungvári Iparművészeti Szakközépiskolát, majd a Lembergi Művészeti Akadémiát. Viszszatérve Kárpátaljára a ma már Erdélyi Béla tiszteletére elnevezett Iparművészeti Szakközépiskola tanára lesz. Alkotásaiban és pedagógia munkájában követi a „Nagy elődök” stílusát és módszerét. Büszkén vallja, ha nem is közvetlenül, tanító mesterei: Manajló Fedort és Ivánt, Kocka Andrást, Kassay Antont, Soltész Zoltánt, Glyük Gábort és Kontratovics Erneszt. Mindannyian a XX. századi ruszin művészet értékrendjének megerősítésében és újraformálásában lettek nagyok. A Lembergi Művészeti Akadémia is sokat formált művészeti látásmódján. Tisztelettel és hálával gondol tanáira. Egy időben Kovács Anton vonzódott a szobrászathoz is, de tanárai javaslatára elhagyta és a festészetre koncentrált. Kiemelten erős nála a színek érzéke, „festéssel kell dolgoznod!”- szolt a jó tanács. Nagyszabású tárlatai voltak: Ukrajnában, Lengyelországban, Magyarországon, Csehországban és Németországban. Képei, alkotásai megtalálhatók a kijevi és lemergi galériákban. 2007-ben Erélyi Béla életmű albumáért kapja meg az „Év könyve” címét. Ebben a szép kivitelű könyvben nem egyszerűen Erdélyi Béla

Kovács Anton festményeivel

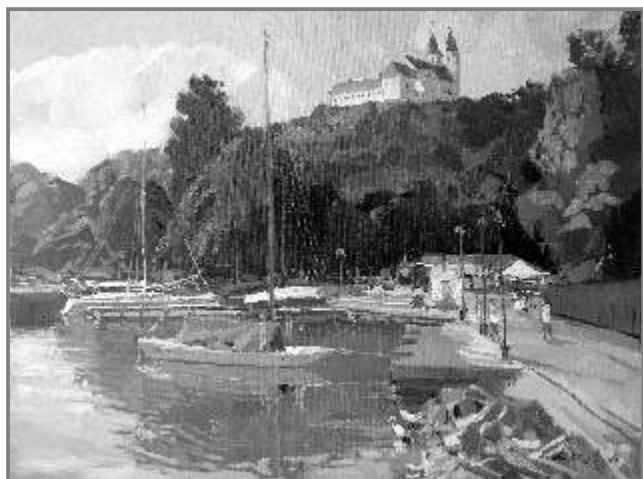
festőművész és iskolaalapító életmű tematikai sokrétűségét érzékelteti, hanem egyre mélyebben vezeti be az album nézőit és olvasóit Erdélyi Béla szellemi-művészi világába.

Kovács Anton kompozíciói fényvel, gondolatokkal, belső értékvilággal, emberi érzésekkel és színekkel telített festmények. Birtokolja az expresszionizmus által használt, a nagy kárpátaljai elődökre oly jellemző, festői nyelvet. A kárpátaljai festőiskola gyökereihez éppen olyan közel került, mint gyermek-, ifjú-, és felnőttkori környezetének, városainak, családi felmenőinek szellemiségéhez. Csodálatos alkotásait: városképeit, tájképeit, portréit szemlélve a nézőnek honvágya támad szülőföldje iránt. Vásznaírók árad az élet, az otthon szeretete, a szakralitás. Festészet nélkül nem tudna élni- mondta nekem a Balaton-parti beszélgetésen. Ezért is volt számára oly fontos és örömteli az ORKŐ

meghívása.

Balaton táját először fest. Nagy izgalommal várja a nézők reakcióját. A földvári Alkotótábor óriási élményt jelentett számára. Intelligens, nagy szakmai tudású kollégákkal találkozhatott. Új motívumokat próbálhatott ki, a legmagasabb szintű körülmények között alkothatott. Hálával gondol a meghívókra, a kitűnő szervezőkre, az Országos Ruszin Kisebbségi Önkormányzatra.

Ortutay Mária

Didyk család, amely kiteljesedett a festészetben, művészetben

Didyk Iván, a családfő 1951. május 31.-én született egy csodálatosan szép természeti környezetben Csontosán. Kárpátalja egyik „gyöngyszeme”, egy műemlék fatemplom mellett van a házuk. Már gyermekkorában figyelte a környéken dolgozó művészeket és titokban Medveczky és Boksay festé-

Didyk Iván festményeivel

szetének vágyálmai voltak, de a szülei szerették volna, ha komoly szakma van a kezében. A festészet iránti vágy állandóan ott motoszkált a fejében, de biztos pénzkereső szakmát kellett választania. Nem tehetett mást, tanult, dolgozott és vágyakozott, pénze nem volt az e-féle „szórakozásra”. Egyszer csak, mint a mesében, egy sáros úton nagyobb pénzösszeget talált. Lehajolt, hogy megjavítsa az elromlott biciklijét, s közben ott hevert a pocsolyában az összeg, amelyen megvehette magának az összes festészethez szükséges kelléket. Azóta csak festett és festett, majd beiratkozott az ungvári Iparművészeti Szakközépiskolába, mintha egy „fentről” jövő üzenetet teljesített volna. Kiváló mesterre talált, Manajló Iván volt akkor a festőiskola igazgatója. Aztán következett a nagyobb szakmai megpróbáltatás- a Lembergi Művészeti Akadémia 5-éve. Közben megnősült, élete párja **Nádija**, szintén festészetet tanult. Amióta megszületett a két lányuk: **Ivánka** és **Natalka**, még inkább hitték és érezték a „fentről” jövő érintést. Nem befolyásolták a lányok

Ivánka és Alexander Vojtovics festményeivel

választását, nem kényszerítették pályaválasztásra, de ők is művészek lettek, a szülők útját követve. Sőt, Ivánka férje is művész- **Alexander Vojtovics**, tehetséges, önmagához igencsak szigorúan igényes alkotó. Vele együtt teljes a „családi áramkör”. Alkotnak, kiállítanak, versenyeznek, hogy megmutassák a magukkal hozott hagyományt, modernitást, a kortárs művészetet. Erős, összetartó művészcsalád. Didyk Iván és festőművész felesége azonosulni tudnak az egyetemes kultúrával. Kijevben, Kárpátalján, Magyarországon is ismeretséget szereztek. Alexander bemutatkozásával Franciaországban is nagy sikert érték el. Aktív, tehetséges művészek mindannyian. Átlépve egy országhatárt, nagyon gyorsan átélik, hogy művészetükkel nemcsak saját magukat, hanem többet képviselnek. Egy országot, egy életérzést, egy történelmet fejeznek ki alkotásaikkal. A családfő Iván, gyakran jár Magyarországon, évente eljön a Tokaj-melletti Alkotótáborba, járja és megfesti a legszebb természeti és történelmi helyeket. Nagy lelkesedéssel festi a magyar történelmi témájú képeket. Rákóczi történelmi tettei vannak rá a legnagyobb hatással.

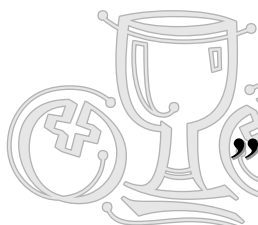
A Didyk - művészcsalád a VI. Ruszin Művészeti Alkotótáborban is nagyot alkotott. Kérdésemre

Didyk Nádija festményeivel

válaszolva elmondták, hogy horvátországi nyaralásukból hazatérve és élményekkel megerősödve Balatonföldváron folytatták a munkát ebben a gyönyörű környezetben. A kultúrateremtés egyik kiváló formájával találkoztak itt, az Országos Ruszin Kisebbségi Önkormányzat által szervezett Alkotótáborban. A ruszin festészetnek vannak olyan hazai hagyományai, amelyet folytatni és alkalmazni akarnak az újabb és újabb kihívásokhoz. Horvátország után Balatonföldvár szépséges helyein keresték a kapcsolatot művésztársaikkal és munkájuk feltételeit megteremtő kollégákkal. Megtalálták a festői megörökítésre legméltóbb látványt, feltöltődtek alkotói energiával. Nagy köszönet érte.

Ortutay Mária

Bendász István

„Öt év a szögesdrót mögött” (Kortörténeti naplóregény)

Bendász István

*Acseka kezében
(Folytatás az előző
számból)*

Elérkezett a családtól való búcsúzás nehéz és felejthetetlen pillanata. Mi ment végbe lelkemben, leírni lehetetlenség, de férfiasan, könny nélkül ment végbe. Megálldottam feleségemet és Dani fiamat, aki az egész éjszakát ébren töltötte az első pillanattól az utolsóig.

Szem- és fültanúja volt az eseményeknek, vajon mi mehetett végbe e 10-éves gyermek fejében? Házigazdám megkértem, vegyék gondjaikba elárvult családomat... Egy megalázó tortúra után levezettek egy erős vasrácsoszáttal és vasajtókkal ellátott folyósóra, ahonnan számozott cellák nyíltak. A csekista-porkoláb megnyitotta a 6. sz. cellát, ahová engem behajtottak. 1949. május 28.-án este 7-órakor. Megállottam az ajtóban, a cella lakói szinte felugráltak, bámultak engem, én pedig őket, végül az egyik „Dicsőség Jézus Krisztusnak”-kal köszöntött. Megörültem, hogy ismerősrre találtam, nézem-nézem, de sehogy sem tudtam felfedezni benne az ismerőst. Nem is volt az, de mint később mondta, a papnak arcára van írva, hogy pap... Naponta 10-15 percnyi sétának nevezett libasorbelti körüljárkálás egy 10X 15 m. terjedelmű és magas falakkal körülvett udvaron, amelyből csak az eget lehetett látni. Az udvar falain a kivégzések nyomai tisztán látszottak, nemcsak a befürödött golyók nyomai, de a vér is, ahogy a falon végigfolyt. Abban az időben azt mesélték, hogy dr. Fenczik István teológiai tanár és országgyűlési képviselő, Demjánovics Péter rahói görög katolikus pap, Hrabár-Kricsfalussy csendőr ezredes, Bródy András és Demkó Mihály országgyűlési képviselők kivégzéseinek nyomai azok (persze, ez ellenőrizhetetlen)... A bírósági tárgyalásra nem a cseka emberei kísérnek, hanem a milícia tagjai: hiába, a látszatra sokat adnak itt. A bírósági épület kapujában látom gyermekeimet: Katót, Magdit és Danit, valamint anyósomat és a gyermekeim között egy női személyt, akit sehogy sem tudok felismerni. Lassan lépkedve azon gondolkodom, ki lehet az, akit annyira érdekel az én sorsom. Közelebb érve sem ismertem volna meg e női személyt arcáról és alakjáról, hanem az általa tett

egypár mozdulat tette ismerőssé előttem. Feleségem, drága jó feleségem volt, akit az elmúlt két hónap annyira megviselt, hogy én, a férj, 21-évi állandó együttlét után, arcáról és alakjáról nem tudtam felismerni. Ha véletlenül nem a gyermekeim között áll, elmegyek mellette. Istenem! Mi mehetett végbe lelkében ennek a drága jó asszonynak, ennek a jó és odaadó feleségnek mintaképének?..

Útban az internálótábor felé

A vasútállomásra való szállítás teherautókon történt, erős csekista kíséret mellett. Mi, papok, az utolsó teherautóval voltunk kiszállítva. A 8 pap a következő volt: apósom, Bacsinszky Gyula, Mikita József, Udut Gábor, Román Antal, Mózes Mihály, Duliskovics Viktor, Szikszai Ignác és én. Amint kifordult autónk a börtönkapun, elsőnek Román Antalnét látom az utca közepén jajveszékelve és kiabálva valamit férjének, majd tovább Petenykó Istvánnét látom, aki tőlem kérdi, férje nincs-e velünk. Az örök között akad mindenféle, még jó is. A miénk véletlenül jó, illetve egy pár cigarettáért elnézi, hogy az állomáson lévő hozzátartozókkal némán elbeszélgetnek a rabok. Ott van: Udutné, Mózerne, Szikszainé, Románné. Néma beszélgetést, talán utolsó beszélgetésüket folytatják családjukkal. Szívfacsaró momentumok ezek. Könnyes szemek mindkét részről. Szerettem volna látni enyéimet, de áldottam a jó Istent, hogy megkímélte enyéimet és engem is ettől a borzasztó fájdalmas búcsúzástól... A lemergi átutaló nagy, kb. 10-12 ezer embert befogadó volt, s innen 1000-es csoportokban szállították a rabokat különböző lágerrekbe. Az emberek bizottság elé állítják. És folyik az embervásár. Kérdem, mi különbség a régi és az új, modern XX. századi rabszolgavásár között? Legfeljebb annyi, hogy a régi rabszolgatartó, mivel tőkét fektetett rabszolgájába, ha ki is használta, óvta a leromlástól, a mai pedig, mivel tőkéje nincs veszélyben, mert ingyen kapta rabszolgáját, úgy is bánik vele... A fegyelem itt nagy. Ledülni lehetetlen, ülni is csak úgy lehet, mintha cöveket nyeltél volna, könyökre támasztott fejjel ülni, vagy falnak támaszkodni tilos. Éjszaka csak hanyatfekve, félig betakarva, kint lévő kezekkel lehet aludni, más-különbön felkeltenek. Emberi dolgaid elvégzése után a WC-n azt a bizonyos papír-, vagy rongydarabot nem dobhatod a pócegdörbe, mert kihalásztatják veled. Oldalra kell tenned, amelyet később átvizsgálnak, nem küldesz-e titkos értesítést a nagyvilágba a pócegdörön keresztül.

Karagandában

Tudomásom szerint Karagandában eddig nem voltak politikai foglyok. Németek, de leginkább japán hadifoglyok voltak itt elhelyezve, akik annak idején (1941-44) építették ezeket az ideiglenes lágereket. Karagandához legközelebb a kínai határ volt, s miután ott a kommunizmus győzedelmeskedett, Karaganda igen biztonságos volt a politikai foglyok elhelyezésére. A karagandai lágerek ún. speciális –lágerek, amelyekben a fegyelem szigorúbb és a bánásmód komiszabb. A bánásmód vadállati, naponta hallhattad az ilyen és az ehhez hasonló kijelentéseket: mi nem vagyunk rászorulva a maguk munkájára, mi azt akarjuk, hogy maguk, hogy minél hamarabb és minél nagyobb tömegben pusztuljanak. A legnagyobb átk a spec-lágereknek az volt, hogy még büntetésed kitöltése után sem kerülhettél haza, hanem kijelölték nemcsak lakhelyedet- mindig Szibéria ösrengetegében – de még a munkahelyedet is... Első eset, tegnap és ma (1950.nov.21, Mihály-nap), amikor e sorokat írom, hogy az időjárásra való tekintettel itthon maradunk, t.i. -42 c. a hideg és borzasztó szélvihar van. Össze-

hasonlítva a mi éghajlatunkkal, úgy mondhatnám: itt a június a tavasz, július a nyár, augusztus az ős, s a többi tél, télutó és télelő. Májusban még, szeptemberben már fagyok vannak. Nyáron a Napot is elsötétítő homokvihar szemedet, szádat telehordja homokkal, télen a hóvihar áthatolhatatlan hóhegyeket hord össze... Ha az ember elgondolkodik ezeken, s feleleveníti a történelemből például az egyiptomi piramisok építési körülményeit, valamint általában a rabszolgaság korát és párhuzamot hoz a kettő között, azt kérdezi: mi a különbség azon kor barbarizmusa és a XX. század kommunizmusa között? A lágerből évente két levelet engedélyeztek. A legelső lágeri leveletem a cenzor nem továbbította. Több levelet írtam 1952-ben, t.i. a magyarországiak nem írtak, mert a külföldieknek teljesen tiltva volt haza írni, s ezeknek a magyaroknak a neve alatt írtam egy pár levelet. A „Fekete-levél” név alatt azokat a leveleket értettük, amelyeket illegális úton, tehát a hatóságokat kijátszva juttattuk haza vagy kaptuk otthonról. Ilyeneket küldeni, de különösen kapni nemcsak nagyon körülményes volt, de egyenesen veszélyes, mert tettenérés esetén szigorúan büntettek.

• ***Munkácsi Fiúkórus vendégszereplése a Rózsák-téri görög katolikus templomban 2009. október 6.-án.***

A zsúfoltan megtelt csodálatosan felújított templomban nagysikerű hangversenyt adott, a XI. Nemzetközi Egyházzenei Fesztivál keretén belül, a már nemzetközileg is magasan elismert Munkácsi Fiúkórus, Volontirj Volodimir vezetésével.

• ***Az '56-os forradalom áldozatainak emlékére rendezett ünnepi hangversenyt a Belvárosi Vegyeskar Művészeti és Kulturális Egyesület (művészeti vezető: Szabó Zoltán) a Szent István Bazilikában, 2009. október 22. csütörtökön.***

Program: Mozart „Requiem”.

Közreműködtek: Bodrogi Éva – szoprán, Bakos Kornélia – alt, Honinger László – tenor, Cser Péter – basszus. Belvárosi Vegyeskar – Budapest (Karnagy: Szabó Zoltán). Törökbálinti Kamarakórus (Karnagy: Boros Tibor). Újlaki Sarlós Boldogasszony Kamarakórus – Budapest (Karnagy: Tóth Miklós Zsolt). Budapesti Strauss Zenekar (Vezényelt: Deák András)

A hangverseny támogatói: Belváros–Lipótváros Ruszin Kisebbségi Önkormányzata, Elnök: Donáth

Lehel. Belváros–Lipótváros Önkormányzata. Törökbálint Önkormányzata. City TV – Budapest, V. kerület. Szent István Bazilika. Wunderlich Film.

• ***A Ruszin Kulturális Egyesület és az Újbuda Ruszin Kisebbségi Önkormányzat 2009. november 06.-án, 17 órakor Lintur Péter emlékére Ruszin zenei ballada-estet rendez.***

A rendezvény helyszíne: Budapest XI. ker. Gellért tér u.1-3 Házasságkötő terem.

Program:

Köszöntőt mond a Ruszin Kulturális Egyesület elnöke Szilcer-Likovics Olga.

Történelmi áttekintés: előadó Dr. Ljavinecz Marianna, FRKÖ elnök.

Zenés –irodalmi összeállítás: Prokop Olga és Nikityuk Olena balladaénekesek előadásában.

Zenés –irodalmi estet fogadás követi.

A rendezvény támogatói: A Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány, a Fővárosi Ruszin Kisebbségi Önkormányzat, a Ferencvárosi Ruszin Kisebbségi Önkormányzat.

A rendezvény főszervezői: Ruszin Kulturális Egyesület, a Fővárosi Ruszin Kisebbségi Önkormányzat.

Kiadja az Országos Ruszin Kisebbségi Önkormányzat.

Felelős kiadó: Manajló András (ORKÖ elnöke)

Kisfalviné Ortutay Mária - szerkesztő;

Nyomdai munkálatok:

Atlantis Reklám- és Nyomdaipari Kft.

A szerkesztőség címe:

1147 Budapest, Gyarmat u. 85/b.

Tel./Fax: (06-1) 468-2636

E-mail: ruszinok@freemail.hu

http://www.ruszinvilag.hu